

NOTISER OM NORSKE PATTEDYR

I. ABNORMITETER HOS ELG

(MED 4 TEKSTFIGURER)

AV

DR. HJALMAR BROCH

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER 1910. NO. 8

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1911

Tænder.

Undersøker vi i literaturen, om elgen har hjørnetænder eller ikke, faar vi motstridende svar. I BRONNS „Klassen und Ordnungen“¹⁾ siges det, at elgen mangler hjørnetænder. SUNDSTRÖM²⁾ opgir, at den har hjørnetænder i underkjæven og opfører tandformelen: $\frac{0}{2}$ i, $\frac{0}{1}$ c, $\frac{3}{3}$ p, $\frac{3}{3}$ m. Dette stemmer med den tydning, vi finder i BOAS lærebok³⁾, „Hjørnetanden i Underkæben ligner sædvanlig (undtagen hos Kamelerne) en Fortand, saaledes at der tilsyneladende er 8 Fortænder i Underkæben“. BOAS staar altsaa i absolut modsætning til GIEBEL (i BRONNS „Klassen und Ordnungen“ p. 138) som følgende citater klart viser: (om hjorteslegten idetheletat) „Untere Eckzähne fehlen stets“, . . . (senere specielt) „Das Elen hat relativ schmale, vom 1. bis 4. nur wenig an Breite abnehmende Schneidezähne“. GIEBELS opfatning er imidlertid forlatt av de fleste, og vi finder da ogsaa i HERTWIGS lærebok⁴⁾ samme anskuelse hævdet som hos BOAS: „. . . . während im Unterkiefer die Schneidezähne sehr kräftig sind und die Eckzähne die Form und Stellung von Schneidezähnen angenommen haben“. Den herskende mening er, at elgen har beholdt hjørnetænderne i underkjæven, mens overkjævens hjørne- og fortænder helt er forsvundet. Om dette sidste er alle enige.

Paa grund av, hvad her er sagt, falder det meget vanskelig at tyde, hvad slags tand det er, som optræder som en tvitand paa

1) BRONN, Klassen und Ordnungen $\frac{VI}{5}$, Bd. 1 Mammalia (1874) p. 138.

2) SUNDSTRÖM, Fauna öfver Sveriges Ryggradsdjur (1877) p. 35.

3) BOAS, Lærebog i Zoologien (1905) p. 606.

4) HERTWIG, Lehrbuch der Zoologie (1900) p. 592.

høire side i underkjeven paa en elgeskalle fra Bratsberg, som tilhører Trondhjems museum (fig. 1). Den sitter ved yttersiden av hjørnetanden (efter GIEBEL 4. fortand); kronen er ganske liten; men tanden har en kraftig utviklet rot og sitter, som tegningen viser det, i en stor alveol. Alveolen ligger saa skraat og overfladisk i underkjeven, saa dens aapning er meget lang og tandroten ligger bar et langt stykke; men tanden sitter likevel fast, fastere end de andre tænder i underkjeven. — Det maa foreløbig bli ubesvaret, hvad denne tand skal ansees som, om det er en helt tilfældig abnormitet eller om man paa en eller anden maate skal forklare den som et atavistisk tilbakeslag.

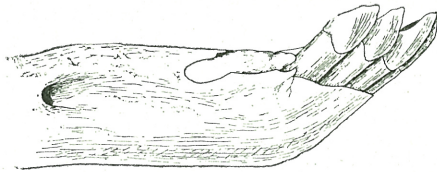

Fig. 1. Underkjeven av en elg fra Bratsberg (søndre Trondhjems amt), høire side. Viser den abnorme tvitand ved siden av de fire normale forreste tænder (for- og hjørnetænder). (Halv naturlig størrelse).

Ganske anderledes klar stiller tydningen sig, hvor det gjælder en anden tand (fig. 2), som museet har faat kjøpt gjennom præparant A. DIRCKS jun. Det dreier sig her om en øvre hjørnetand. Som før fremholdt, er alle forfattere enig om, at elgen ikke har hjørnetænder i overkjeven. Det har da overmaade stor interesse at kunne fastslaa, at denne øvre hjørnetand av og til dukker frem som et minde om elgens tandsterkere utstyrte forfædre, som et atavistisk tilbakeslag. At den fundne hjørnetand er litet utviklet og i sine forhold helt gjennom viser rudimentet, har forholdsvis mindre betydning.

Tanden (fig. 2) har en velutviklet rot med en eiendommelig tverstripning, som med en gang falder i øinene. Striperne gaar paa tandens ytre (labiale) side i buelinjer med konveksiteten vendt mot tandrotens spids. I profil (fig. 2 b) viser tandroten en uttalt krumning med en indre (lingual) konkavitet; krumningen er sterkest i tandrotens underste del. Nær ved tandrotens spids aapner der

sig en rudimentær pulpahule paa den indre (linguale) side. Aapningen er bred og omgis av svagt utprægede, læbelignende forhøininger; hele pulpahulen har en dybde paa 1 mm. Tandroten er 11,5 mm. lang, mens kronens længde er 8,5 mm. Paa den indre (linguale) side avsluttes roten oventil av en svakt knudret, omtrent 2 mm. dyp hylde; indenfor den hæver kronen sig med en bred, svakt konkav, indre flate, som staar lodret paa hyldens overflate. Kronen maa betegnes som kloformet. Dens yttre (labiale) side er sterkt konveks buet, med en litt skraat forløpende kam, som træder sterkest frem opimot kronens øverste spids (fig. 2 c). Kammen gjør, at kronens tversnit er mere trekantet. — Den labiale og linguale flate støter sammen i en skarp egg.

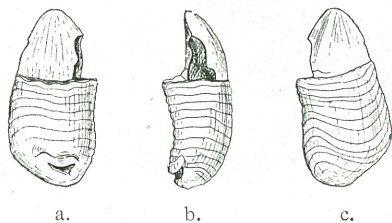

Fig. 2. Hjørnetand fra overkjæven av en fuldvoksen elg fra det trondhjemske.
(Halv naturlig størrelse).

- a: fra den indre (lingvale) side.
b: fra siden.
c: yttersiden.

Kronen er dækket av tynd emalje, og tandens bygning er helt normal, naar man bortser fra, at pulpahulen er rudimentær. — Paa den side av kronen, hvor den førnævnte kam løper nærmest ved kanten, er halve eggen forsvunden, og der har ætt sig ind et stort, dybt hul i kronen. Det træder skarpest frem paa fig. 2 b, hvor tanden sees i profil. Da pulpahulen er rudimentær, maa vi gaa ut fra, at tandens innervering har været mangelfuld, og det synes ikke rimelig, at hullet, saa stort det ogsaa er, har voldt dyret synderlig pine.

Desværre fik jeg ikke anledning til at undersøke tanden paa dens plads i dyrets kjæve. Men manden, som bragte tanden, forsikret om, at tanden har sittet i overkjæven omtrent midt mellem kindtænderne og overkjævens forkant, og at den sat i en hule i

kjævebenet som de andre tænder. Pladsen svarer efter beskrivelsen til hjørnetændernes normale plads i overkjævens skelet. — Det later sig vanskelig gjøre at forklare en slik hjørnetands optræden i elgens overkjæve som noget andet end et atavistisk tilbakeslag.

Fig. 3. Hodeskalle av en ung elgokse fra Bratsberg (søndre Trondhjems amt) med abnormt formete horn og overtallig tand i underkjævens høire side (smlgn. fig. 1).

Horn.

Den elgeskalle, som har tvitanden i underkjæven, viser ogsaa en anden uregelmæssighet (fig. 3). Dens horn minder i sin form mere om kuhorn end om elgehorn. Fra rosenstokken bøier de med en gang fremover, næsten vandret, for saa at bøie op i omtrent ret vinkel litt foran øiehulen. I bøiningen er de litt flattrykt, men den lodrette del er igjen rund og løper spids ut.

Det kan være ytterst tvilsomt, hvor gamle disse horn maa siges at være, om det er første eller andet aars horn. Ganske vist er de udelt; men deres store længde (de maaler 42 cm. fra rosenstokken til spidsen) synes at tyde i retning av, at vi i virkeligheten staar overfor gaffelhorn, hvor gaffeldannelsen paa en eller anden gaadefuld maate er blit hindret. Det vilde imidlertid være at begi

sig ut paa glatis, om man vilde indlate sig paa at gi nogen indgaaende tydning av forholdet, saa længe som vi bare har denne ene tørre skalle fra Bratsberg at holde os til.

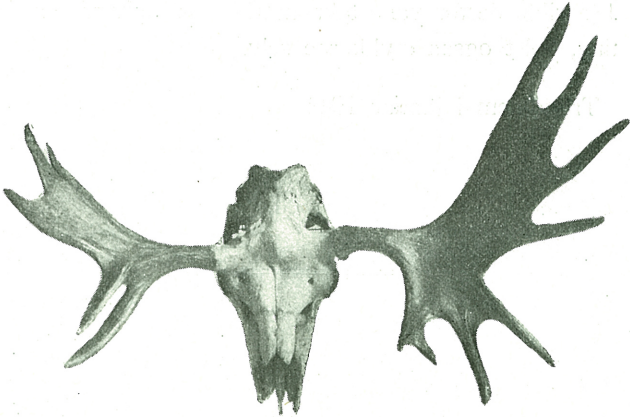

Fig. 4. Hodeskalle av en elgokse fra Melhus (søndre Trondhjems amt).
 Det lille høire horn mangler rosenstok og er fastvokset.
 Det store, venstre er helt normalt, med rosenstok.

Samlingerne har endnu en skalle av en elgokse, som er skutt ved Melhus; men ogsaa denne er abnorm i sine horn, som man vil se av fig. 4. Det høire horn mangler rosenstok og ser ikke ut, som det kan fældes. I samme retning tyder ogsaa det, at hornet er stanset paa 5-takstadiet, mens det venstre horn har 8 tinder og er meget større. Det venstre horn har en velutviklet rosenstok.

Ogsaa her staar vi overfor en abnormitet, og ogsaa her vil et forsøk paa forklaring maatte mest støtte sig til gjætninger. Elgoksen har sandsynligvis faat skade paa venstre rosenstok under utviklingen av 5-takhornet, og resultatet er, at hornet er fastvokset, saa det ikke mere er blit skiftet. Efterat beskadigelsen av høire horn fandt sted, er derimot venstre skiftet flere gange og har efterhaanden faat tre nye takker.

Det vilde være interessant at faa rede paa denne slags abnormiteter og deres hyppighet. Mangen gang kan de gi os vink om dyrenes avstamning og andre interessante zoologiske spøragsmaal. Jeg vilde derfor være taknemmelig for oplysninger om saadanne ting, helst ogsaa stykkerne selv.

Trondhjem i januar 1911.
